Pogovor

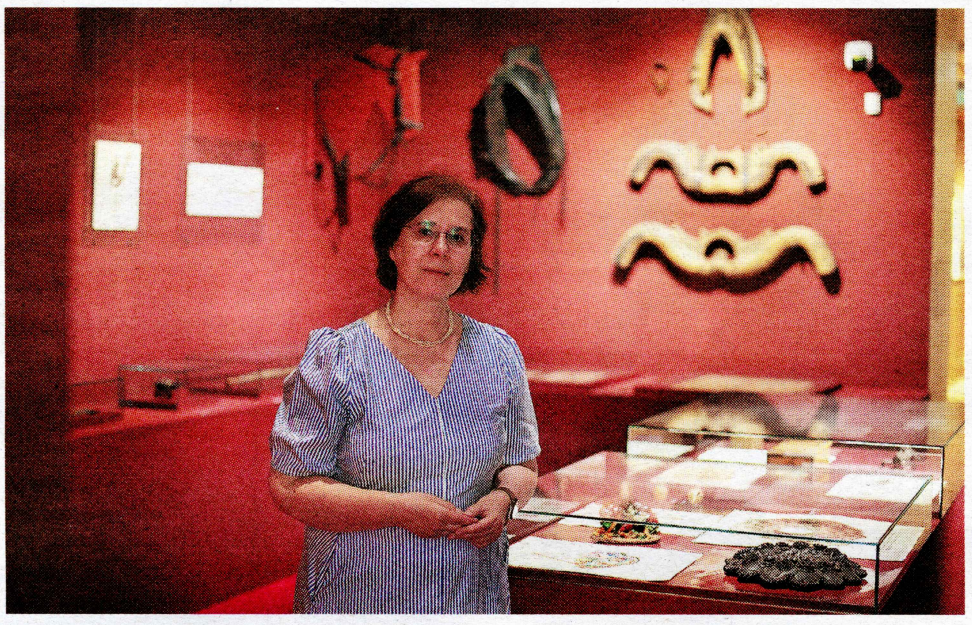
Gasparijeve podobe naroda

Dr. Bojana Rogelj Škafar

Dr. Bojana Rogelj Škafar je muzejska svetnica in kustosinja za ljudsko likovno umetnost in slikovne vire v Slovenskem etnografskem muzeju ter nekdanja direktorica tega muzeja. Letos je v njem postavila veliko razstavo o Maksimu Gaspariju in ob njej je nastal ta pogovor.

Miha Naglič

Maksim Gaspari je umetnik, čigar delo je ponarodelo, in zdi se, da o njem vemo že vse. Aktualna razstava v Slovenskem etnografskem muzeju priča, da temu ni tako, in prav na njej izvemo še marsikaj. O tem priča tudi ta pogovor.

Dr. Bojana Rogelj Škafar / Foto: Matic Zorman

Ste avtorica aktualne osrednje razstave v Slovenskem etnografskem muzeju – o življenju in delu slikarja Maksima Gasparija (1883–1980). Povejte našim bralcem, ki razstave še niso videli, kaj vse si lahko ogledamo na njej?

Na razstavi najprej spoznamo umetnikove življenjske točke zorenja slikarja »narodopisne stroke«, kakor se je imenoval sam. Temu sledi dialog muzejskih predmetov iz fundusa Slovenskega etnografskega muzeja z risbami teh predmetov, ki jih je narisal v času svojega službovanja v muzeju. Nato vstopimo v zlati in srebrni prostor v svet motivike na Gasparijevih slikah, ki jo je navdihnila slovenska etnografska dediščina. Posebej so izpostavljeni motivi pripadnostnih kostumov, slovenskih Marij, svatbe v sklopu življenjskega cikla, čebelarskih motivov, dedka Mraza v sklopu zimskih šeg in bogastvo razglednic kot tistega množičnega medija, po katerem je Gaspari najbolj znan. Ob tem so na ogled tudi različni produkti z njegovo motiviko, npr. pločevinasti krožniki tovarne Saturnus, pa šolska karta z motivi spomladanskih opravil, preko katerih je vplival na oblikovanje likovnega obzorja Slovencev. Manj znano je, da je leta 1953 ustvaril scenografijo in kostumografijo za opero Gorenjski slavček.

Maksim Gaspari: Ustvarjene podobe naroda. To je naslov razstave. Kako bi ga razložili?

Razstava predstavlja umetnika iz etnološke perspektive. To pomeni, da je umetnik predstavljen kot ustvarjalec identitetne, likovne simbolne podobe slovenstva, ki je nastajala na podlagi izbora sestavin načina življenja Slovencev predvsem v 19. stoletju in z njihovo tipizacijo.

Gaspari je bil po rodu Notranjec, živel pa je največ v Ljubljani. Ker se pogovarjava za osrednji gorenjski časopis, lahko poudariva tudi dejstvo, da je v njegovem življenju tudi več gorenjskih »epizod«. Ena je ta, da je del mladih let preživel v Kamniku ...

Bivanje v Kamniku, kamor se je prišel Maksim Gaspari kot šestnajstletni mladenič učit za trgovskega pomočnika, je bilo za njegovo umetniško pot usodno. Njegov akvarel slanika v izložbi Murnikove trgovine, s katerim je želel mimoidoče Kamničane povabiti k nakupu teh rib, je vzbudil pozornost uglednega kamniškega meščana in veterinarskega inšpektorja Josipa Nikolaja Sadnikarja. Videč to sliko je prepoznal mladeničev talent, ga vzel pod svoje okrilje in podprl njegov študij slikarstva na Dunaju. Sadnikar ni bil le njegov mentor, temveč ju je povezovalo vseživljenjsko prijateljstvo.

Najbolj »gorenjsko« pa je najbrž dejstvo, da je Gaspari nekatere gorenjske ljudske motive naslikal tako, da so postali slovenske narodne ikone. Katere od teh so najbolj prepoznavne?

Gaspari je imel Gorenjsko za simbolno najbolj reprezentativno slovensko pokrajino. Posledično ima glavnina motivike na njegovih slikah in ilustracijah gorenjski pečat. Poudariti velja neštetokrat upodobljene žene in može, odete v gorenjsko praznično nošo oziroma pripadnostni kostum v vlogi simbolnega predstavnika slovenstva, sestavine gorenjske arhitekture in notranje opreme, podobe Bleda in Blejskega jezera, gorenjski nagelj, ki visi z ganka, in podobe slovenske Marije, odete v gorenjsko praznično nošo.

Gaspari je po naročilu tedanje oblasti ustvaril tudi podobo dedka Mraza. Kako se je to zgodilo?

Po koncu 2. svetovne vojne so z vzpostavitvijo novih družbenih razmer šege in prazniki iz preteklih dob postali nezaželeni. Tak primer je bilo na primer miklavževanje. Nova oblast si je prizadevala za nove praznike in tudi za novega dobrega moža, ki bo ob koncu leta razveseljeval in obdaroval otroke. Po naročilu Zveze prijateljev mladine je Gaspari leta 1952 ustvaril tri različne razglednice s podobo dedka Mraza kot očanca, odetega v narobe obrnjen ovčji kožuh z ornamentom na hrbtu, s polhovko na glavi, obutega v težke usnjene škornje, enkrat s košem, v katerem se namesto listja skrivajo darila za otroke, drugič s palico, na kateri nosi cekar. Slednjega namesto monograma IHS krasi rdeča peterokraka zvezda.

Gaspari je ustvarjal v treh političnih režimih: že pod Avstrijo, potem pa tako pod »staro« kot pod »novo« Jugoslavijo. In z vsemi je kar dobro shajal. Kako je bilo to mogoče?

Lahko bi rekli, da Gasparijeva motivika ni ogrožala nikogar. Nasprotno, je prijazna, včasih šegava in hudomušna in odslikava lepši svet, kakršnega ni več. Tipizirani in idilični prizori predvsem prazničnega življenja slovenskega človeka, najpogosteje postavljenega v alpsko scenerijo, so prinašali všečno podobo neproblematičnega vsakdanjika, kakršnega si je večina Slovencev in Slovenk želela, in se z njo istovetila. Gaspari pač ni upodabljal težkih življenjskih razmer in družbene neenakosti. Njegova umetnost z izjemo podob beračev, slepca ali desetega brata in desetnice ni bila družbeno kritična.

Kaj nam Gaspari pomeni danes? Občutek imam, da so njegove »arhaične« podobe prav zanimive in pomenljive tudi v dobi globalizacije.

Gasparijeve nostalgične podobe »našega« sveta, ki ga ni več, so še kako aktualne prav v globaliziranem svetu. Imanentna potreba človeka je, da želi pripadati, pripadnost pa je že od nekdaj označeval s simboli, ki so drugačni od simbolov drugih. Označevalci drugačnega so tako pripadnostni kostum, šege, ki jih skupnosti gojijo kot svoje, kakor tudi grb, zastava ali himna. Človek pač želi pripadati svojim najbližjim in svoji ožji skupnosti, česar mu globalizirani svet ne omogoča. Tudi mladi zato vedno bolj stremijo k odkrivanju lastne kulture in njene zgodovine in želela bi si, da zaradi domoljubnega in ne nacionalističnega stremljenja.

Katero Gasparijevo delo pa je vam osebno najbolj všeč?

Menda se o okusih ne razpravlja, pa vendar lahko odkrito rečem, da Gaspari ni po mojem okusu. S strokovnega vidika mi predstavlja fenomen umetnika, ki je s svojo konstruirano likovno podobo, temelječo na izbranih sestavinah načina življenja slovenskega kmetstva, ustvaril njegovo podobo, s katero se Slovenci še danes istovetijo. O tem ne nazadnje pričajo tudi odzivi obiskovalcev razstave.

Nazadnje lahko povabiva vse bralce Gorenjskega glasa in vse Gorenjce in Gorenjke na ogled razstave v Slovenski etnografski muzej v Ljubljani. Do kdaj?

Razstava Maksim Gaspari: Ustvarjene podobe naroda bo na ogled do 31. oktobra 2025. Vabljeni!

»Gaspari je imel Gorenjsko za simbolno najbolj reprezentativno slovensko pokrajino. Posledično ima glavnina motivike na njegovih slikah in ilustracijah gorenjski pečat.«

Dedek Mraz, razstava o Maksimu Gaspariju v Slovenskem etnografskem muzeju / Foto: Matic Zorman

Dvojna kača, razstava o Maksimu Gaspariju v Slovenskem etnografskem muzeju / Foto: Matic Zorman